

Gdańsk, 3 czerwca 2024 r.

dr hab. Maciej Barczewski, prof. UG
Katedra Praw Człowieka i Prawa Własności Intelektualnej
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Michaliny Marii Kowali

**„The press publishers’ rights in the European Union.
Safeguards for access to information and media pluralism.”**

Poznań 2024, s. 440

napisanej pod kierunkiem
dr hab. Katarzyny Klafkowskiej – Waśniowskiej, prof. UAM

I. Ogólna ocena wstępna

Przedłożona rozprawa doktorska mgr. Michaliny Marii Kowali pt. „*The press publishers’ rights in the European Union. Safeguards for access to information and media pluralism*” zasługuje na pozytywną ocenę.

Podkreślenia wymaga trafny i bardzo aktualny wybór tematu pracy. Jest on zarówno interesujący w płaszczyźnie teoretycznej, jak również posiada znaczące walory praktyczne. Jak trafnie podkreśla Autorka rozprawy, w ostatnich latach upowszechnił się bowiem nowy model rozpowszechniania informacji polegający na wykorzystywaniu publikacji prasowych przez dostawców usług internetowych i dostarczaniu ich odbiorcom w ramach usług agregacji lub monitorowania informacji. Wydawcy prasy uznali takie praktyki za godzące w ich interesy i w konsekwencji obowiązek zapewnienia im ochrony został przewidziany w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE (dalej: Dyrektywa CDSM).

Nie bez znaczenia dla analizowanej w rozprawie problematyki jest również to, że w środowisku cyfrowym w celu przyciągnięcia nowych odbiorców i reklamodawców wydawcy wykorzystują nowe formy komunikacji oparte na treści, takie jak podcasty, wideocasty czy newslettery, zaś rozwój sektora prasowego wiąże się z coraz częstszym wykorzystaniem sztucznej inteligencji w procesie przygotowywania i dystrybucji informacji. W konsekwencji, w dobie galopującego rozwoju technologicznego, prawo autorskie wymaga niezwłocznych działań na rzecz dostosowania do zmieniających się wymogów rynku, jak i potrzeb twórców, dystrybutorów i odbiorców treści. Wybór tematu badawczego niniejszej rozprawy uzasadniony był zatem jego aktualnością i znaczeniem w kontekście prawa autorskiego i prawa dostępu do informacji.

Głównym celem i założeniem dysertacji stała się zatem, słowami Autorki: „ocena praw wydawców prasy z art. 15 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym w kontekście dostępu do informacji i pluralizmu mediów, rozumianych jako elementy wolności wypowiedzi i informacji”. Przeprowadzone w pracy badania mają zaś dostarczyć odpowiedzi na pytanie o to, jakie rozwiązania przyjmowane na etapie implementacji i stosowania prawa służą osiągnięciu równowagi między ochroną interesów wydawców a koniecznością zapewnienia swobodnego przepływu informacji i ochrony pluralizmu mediów. Analiza nowych regulacji ma również pozwolić ocenić, czy przyznanie wydawcom praw wyłącznych do wykorzystania publikacji prasowych może przyczynić się do

osiągnięcia celów wykraczających poza zakres prawa autorskiego i praw pokrewnych.

Autorka ma świadomość znaczenia podjętych w rozprawie zagadnień i sprostala przyjętym założeniom. W konsekwencji przedłożona do oceny rozprawa to dojrzałe i kompleksowe studium dotyczące wpływu praw wydawców prasy na dostęp do informacji i pluralizm medialny.

II. Metodologia i struktura pracy

Metodologia i struktura pracy budzą aprobatę. Dowodzą, że Autorka posiadała umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów naukowych. Na pozytywną ocenę zasługuje dobór wykorzystanych źródeł – Doktorantka w zakresie analizowanej problematyki nie ogranicza się bowiem do metody formalno-dogmatycznej oraz elementów metody porównawczej, lecz sięga także do źródeł o charakterze historycznym, w tym dokumentów organizacji międzynarodowych. Przeprowadzone w pracy badania obejmowały zarówno prawo pierwotne, jak i wtórne, a także orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Jak wskazano w streszczeniu rozprawy, ma ona odpowiedzieć na następujące pytanie badawcze: czy, a jeśli tak, to jakie zabezpieczenia powinny przyjąć państwa przy wdrażaniu praw wydawców, w kontekście celów tych praw, którymi są ochrona dostępu do informacji i zabezpieczenie pluralizmu mediów. Wspomnianemu pytaniu podporządkowano zatem metody analizy, jak i układ dysertacji. Rozprawa składa się bowiem z dwóch komponentów. Pierwszy stanowi wprowadzenie do problematyki dostępu do informacji i pluralizmu medialnego, a w konsekwencji obejmuje swoim zakresem analizę badanych zagadnień w kontekście fundamentalnych praw człowieka. Drugi komponent dotyczy praw autorskich i praw pokrewnych do publikacji prasowych na tle prawa międzynarodowego, Unii Europejskiej i krajowego. Szczególne miejsce zajmuje tu wyczerpujące omówienie odpowiednich postanowień Dyrektywy CDSM oraz działań zmierzających do jej implementacji we Francji i Polsce.

W konsekwencji recenzowana rozprawa składa się z pięciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym, zawierającym uwagi wprowadzające, omówiono perspektywę dostępu do informacji i pluralizmu mediów w celu zapewnienia wglądu w funkcjonowanie głównych obszarów, których dotyczą prawa wydawców prasy. Kontekst praw podstawowych jest analizowany z naciskiem na wolność słowa i prawa własności intelektualnej oraz ich wzajemne powiązania. Następnie przeanalizowano prawne i ekonomiczne ramy działalności wydawców prasowych na przykładzie Polski i Francji. Badania przedstawione w tym rozdziale odnoszą się również do funkcjonowania agregatorów wiadomości, ich wpływu na branżę prasową oraz ich roli w umożliwianiu dostępu do informacji i przyczynianiu się do ochrony pluralizmu mediów. Autorka podkreśla przy tym znaczenie pluralizmu medialnego dla funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa.

Rozdział drugi omawia zasady ochrony praw autorskich do publikacji prasowych na tle prawa międzynarodowego, Unii Europejskiej i krajowego (Polski i Francji). Szczególna uwaga została poświęcona Dyrektywie CDSM oraz jej implementacji.

Rozdział trzeci przedstawia charakterystykę systemu praw pokrewnych oraz zarysowuje ratio legis praw wydawców. Następnie określa przedmiotowy zakres ochrony. Przedstawia sytuację prawną wydawców prasowych oraz omawia relacje między wydawcami prasy a autorami utworów i innymi podmiotami praw do treści zawartych w publikacjach prasowych.

Rozdział czwarty omawia zakres praw wyłącznych przyznanych wydawcom prasy. Ponadto przedstawiono w nim charakterystykę dostawców usług internetowych jako podmiotów, wobec których prawa wydawców znajdują zastosowanie. W ramach studium przypadku sytuacji prawnej wydawców prasy we Francji, zidentyfikowano i oceniono mankamenty francuskiej implementacji Dyrektywy CDSM. Ponadto rozdział ten sięga do rozwiązań wdrożonych w belgijskiej, hiszpańskiej i włoskiej implementacji art. 15 Dyrektywy CDSM.

Rozdział ostatni koncentruje się na sformułowaniu wskazań, jak powinna przebiegać prawidłowa implementacja art. 15 Dyrektywy CDSM w celu zachowania pluralizmu mediów i swobodnego przepływu informacji. Autorka

stwierdza, że istnieje potrzeba wprowadzenia dodatkowych zabezpieczeń podczas implementacji praw wydawców prasowych. Proponuje w tym celu przyjęcie kryteriów wynagradzania opartych na wykorzystaniu publikacji prasowych. Postuluje nadto przyznanie roszczenia informacyjnego wydawcom prasy, ale także organizacjom zbiorowego zarządzania i badaczom uznając rosnące znaczenie czynnika przejrzystości jako jednej z gwarancji pluralizmu mediów. Podkreśla, że prawa wydawców prasy, jeśli są źle skonstruowane, mogą prowadzić do postępującej koncentracji mediów i ograniczenia różnorodności dostępnych informacji.

Reasumując, Autorce udało się zachować harmonię struktury rozprawy w zakresie ilościowego rozkładu omawianej materii. Praca została oparta na bogatej literaturze przedmiotu, przede wszystkim obcojęzycznej, jak również rozlicznych materiałach źródłowych, co było uzasadnione zarówno z perspektywy merytorycznej, jak i metodologicznej.

III. Ocena merytoryczna i uwagi polemiczne

Rozprawa doktorska Michaliny Marii Kowali jest wszechstronnym i szczegółowym studium wpływu praw wydawców prasowych na dostęp do informacji i pluralizm medialny w kontekście Dyrektywy 2019/790 (CDSM) Unii Europejskiej. Praca ta stanowi ważny wkład w dziedzinie prawa własności intelektualnej oraz prawa mediów, zwłaszcza w kontekście dynamicznie zmieniającego się krajobrazu medialnego. Z pewnością przyczyni się do dalszych badań i dyskusji w tym obszarze prawa.

Przeprowadzona w rozprawie analiza ma charakter kompleksowy i została dokonana w sposób logiczny i spójny, a jej wnioski zostały należycie uzasadnione oraz oparte na solidnej bazie teoretycznej oraz prawnej. Autorka wykazuje zrozumienie zarówno teoretycznych, jak i praktycznych aspektów omawianych zagadnień. Praca wnosi istotny wkład w rozwój badań nad prawem autorskim oraz pluralizmem medialnym, a jej wyniki mogą być cennym źródłem informacji dla legislatorów oraz badaczy zajmujących się prawem mediów i prawem własności intelektualnej.

Wielce interesujący jest rozdział dotyczący roli agregatorów wiadomości, takich jak Google News. Autorka analizuje w nim, w jaki sposób tego rodzaju agregatory wpływają na rynek prasowy, zarówno pozytywnie, poprzez zwiększenie dostępności informacji, jak i negatywnie, poprzez potencjalne osłabienie pozycji tradycyjnych wydawców prasowych. Rozprawa wskazuje na potrzebę wyważenia w tym zakresie interesów wydawców i odbiorców treści, w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu ochrony praw autorskich, jak i dostępu do informacji.

Doktorantka trafnie dostrzega istotne znaczenie zasady proporcjonalności w zakresie ingerencji w zakres praw podstawowych, a zarazem słusznie zauważa, że „kompleksowa ocena spełnienia wszystkich jej warunków w niektórych okolicznościach może nie być możliwa.” Dostrzega także zagrożenia wynikające ze stosowania generatywnych systemów Sztucznej Inteligencji (AI) oraz formułuje wartościowe uwagi w stosunku do projektu polskiej implementacji Dyrektywy CDSM, w szczególności odnośnie do wysokości wynagrodzenia należnego twórcy utworów zamieszczonych w publikacji prasowej.

Z perspektywy prawa praw człowieka pewien niedosyt pozostawia zawarta w rozprawie dyskusja na temat wpływu praw wydawców na wolność wypowiedzi - mogłaby być ona bardziej szczegółowa, z uwzględnieniem większej próby konkretnych przypadków i przykładów z orzecznictwa.

Należy ponadto zauważyć, że skoro w tytule rozprawy mowa o prawach wydawców prasy w Unii Europejskiej, a zasadniczą uwagę poświęcono w niej prawodawstwu Francji i Polski, to mogłaby zostać ona wzbogacona o studia przypadków z innych państw członkowskich Unii Europejskiej, co dostarczyłoby dodatkowych punktów odniesienia do porównań i umożliwiło jeszcze bardziej pogłębioną analizę. Co prawda Autorka odwołuje się do przykładów prawodawstwa Belgii, Hiszpanii i Włoch, jednak być może warto byłoby uzupełnić zawarte w pracy rozważania o uwagi dotyczące implementacji art. 15 Dyrektywy CDSM w Niemczech, w szczególności w zakresie tamtejszych doświadczeń związanych z porozumieniami licencyjnymi zawieranymi przez wydawców i platformy internetowe.

Teoretyczne refleksje zawarte w pracy mogłoby wzbogacić również bardziej szczegółowe omówienie praktycznej roli tzw. algorytmów rekomendacyjnych używanych przez platformy takie jak Google czy Facebook, które mogą faktycznie wpływać na pluralizm medialny i zakres dostępu do informacji.

Wskazane wyżej uwagi nie przysłaniają jednakże niewątpliwych walorów merytorycznych rozprawy i z powodzeniem będą mogły zostać naniesione w ramach przygotowania jej do druku, do czego Autorkę gorąco zachęcam. Zważywszy na to, że Doktorantka podjęła trud napisania pracy w języku angielskim, a przede wszystkim z uwagi na uniwersalny charakter podjętych w rozprawie analiz, warto bowiem rozważyć jej opublikowanie w oficynie wydawniczej o zasięgu międzynarodowym.

IV. Warsztat naukowy i strona formalna

Przystępując do oceny wyboru i wykorzystania źródeł należy ocenić je jako satysfakcjonujące. Podobnie przywoływana literatura przedmiotu jest reprezentatywna. Praca, mimo dość pokażnej objętości, została skonstruowana przejrzysto i oparta na rozległej bazie bibliograficznej. Zważywszy na złożoność i wielopłaszczyznowość prezentowanych w dysertacji zagadnień docenić należy zwięźczenie każdego podrozdziału zwięzłym podsumowaniem zawierającym wnioski z zawartych w nim rozważań. Ma to niewątpliwy walor porządkujący i pozwala na jasne zakomunikowanie czytelnikowi najważniejszych tez pracy.

Rozprawa została napisana poprawnym językiem prawniczym. Dobre wrażenie psują niekiedy uchybienia językowe lub tzw. błędy literowe (często w nazwiskach autorów lub tytułach publikacji), na przykład:

- m. in. w przypisach: 14, 84, 116, 346, 420, 1071,
- m. in. na: s. 21 („Contrary to the provision from art. 1...” zamiast “Contrary to the provision of art. 1...”), s. 31 (“Th obligation” zamiast “The obligation”), s. 58 (“170 00” zamiast “170 000”), s. 62 (“124 0000” zamiast “124 000”), s. 66 (“2020-202212” zamiast “2020-2021”), s. 82 (“They monetizes...” zamiast “They monetize...”), s. 135 (“freerly” zamiast “freely”), s. 136 (“InfoSco Directive” zamiast

“InfoSoc Directive”), s. 275 (“Making available right” zamiast “Right of making available”), s. 364 (“rightst” zamiast “rights”), s. 365 (“In Italy the it should be” zamiast “In Italy it should be”), itp.

Wątpliwości budzi nadto niezasadne zmienianie języka pracy w przypadku nazewnictwa aktów prawnych, tak jak np. na stronie 41 („this is Ustawa z dnia 26 stycznia 1984r. Prawo prasowe”) czy stronie 79 (“in 2019 la loi 2019-1063 of 18 October 2019 amended la loi no.47-585 of 2 April 1947”). Celowe w takich sytuacjach byłoby konsekwentne podawanie nazwy ustawy w języku angielskim ze wskazaniem oryginalnego brzmienia polsko- lub francuskojęzycznego w dokumentującym dany akt prawny przypisie. A jeżeli o przypisach mowa, to niewątpliwie ich czytelność poprawiłoby oznaczanie tytułów wskazanych w przypisach publikacji kursywą lub cudzysłowem.

Wspomniane niedociągnięcia redakcyjne były łatwe do uniknięcia, jednakże nie wpływają oczywiście na wysoką ocenę warstwy merytorycznej rozprawy i będą łatwe do skorygowania w ramach przygotowywania jej do publikacji.

V. Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr. Michaliny Marii Kowali pt. „*The press publishers' rights in the European Union. Safeguards for access to information and media pluralism*” odpowiada wymogom określonym w ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Stanowi wartościowe, oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, prezentuje wiedzę teoretyczną Doktorantki oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Nią pracy badawczej. Z pełnym przekonaniem wnoszę zatem o dopuszczenie mgr. Michaliny Marii Kowali do dalszych etapów postępowania zmierzającego do nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

dr hab. Maciej Barczewski, prof. UG
Uniwersytet Gdański